

Unii sunt de părere că alegerile trebuie să măsoare puterea și influența partidelor politice. Din punctul de vedere al progresului democrației, noi considerăm că o asemenea concepție este falsă. Alegerile trebuie să fie un mijloc de a influența masele într-o direcție antifascistă.

Walter Ulbricht, președintele
Partidului Comunist German, ianuarie 1946

Alegerile sunt o exprimare a gradului de conștiință a popoarelor și a hotărârii lor de a săpa o prăpastie de netrecut între fascism și democrație.

Ana Pauker, membră a
Secretariatului PCR, noiembrie 1945

Guvernul a convocat Corpul Electoral pentru 19 noiembrie 1946. Ați văzut cu toții aceste alegeri. Ați văzut cum s-au răscolit din arsenalul întinericului toate mijloacele pentru îngenuchearea voinței naționale, pentru batjocorirea alegerilor, pentru săvârșirea furtului și pentru fabricarea nerușinată a credințelor voastre.

Iuliu Maniu, președintele PNT, noiembrie 1946

Importanța acestei victorii depășește cu mult granițele țării noastre. Ea este în același timp o dovadă pentru celelalte popoare că poporul român este hotărât să meargă pe calea democrației, pe calea începută în ziua de 23 August și pecetluită pe 6 Martie 1945. Cu toate efortările partidelor „istorice” de a împiedica desfășurarea normală a alegerilor, poporul nostru a respins cu toată hotărârea aceste încercări și a obținut o victorie masivă.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretar general PCR,
23 noiembrie 1946

Însemnam rezultatele pe un caiet pe măsură ce secțiile de votare din Capitală își încheiau numărătoarea. Memoria mea îmi restituie destul de bine cifrele însemnate pe hârtia albă. Erau monotone, cu unele variații în funcție de cartiere: procentele țărăniștilor, în București, oscilau între 55 și 60%; cele ale liberalilor brătieniști, între 11 și 16%; la un loc, majoritatea anticomunistă era arhisuficientă.

Annie Bentoiu, 20 noiembrie 1946

Ce-o să fie, ce-o să fie,/ Pe întreaga Românie,/ Vin alegerile fatale/ Ca în timpurile normale/ Vorba lui Caragiale: să se schimbe, înțeleg, pe ici, pe colo, dar în părțile esențiale să rămâie la fel.

„Ora veselă” cu Stroe, emisiune la Radio România,
1 ianuarie 1946

IONUȚ IAMANDI

ANUL ELECTORAL 1946 PCR ÎN CAMPANIE LA RADIO

Prefață de conf. univ. dr. Ion Bucur

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2019

CUPRINS

Mulțumiri	5
Prefață	7
Momentele Ianus ale istoriei	11
Europa votează	13
Bandiții și vardiștii	41
Capcanele legii electorale	66
Și matematica ține cu puterea	75
Profeții noii politici	88
Stalin radio-star	104
„Jurnalul bulgar” de la ora 9.00	128
Un radiojurnal salvat (<i>fragmente</i>)	135
Vânătoarea de țărăniști: Polonia și România	149
Pe marginea unei bibliografii	159
Concluzii	175
Summary	179
Fotografii și documente	183
Index de nume și denumiri	209
Bibliografie	213

MOMENTELE IANUS ALE ISTORIEI

Unele evenimente din istorie au calitatea de a marca tranșant epocile. Ele sunt în același timp ultima boltă a edificiului de până atunci, și prima treaptă pentru construcția care continuă. Le-aș numi „momentele Ianus” ale istoriei, pentru că, asemenea zeului roman, se uită nediscriminant cu o față la trecut și cu cealaltă la viitor. Echilibrul lor între ceea ce a fost și ceea ce va fi este perfect. Și de obicei, în funcție de accelerația istoriei, pentru o generație e suficient un singur astfel de moment.

Pentru generația mea, „momentul Ianus” este fără îndoială anul 1989. Dar nu e singurul din secolul trecut. Momentul Ianus anterior este cel al alegerilor din noiembrie 1946. Este sfârșitul unei epoci și în egală și clară măsură începutul unei epoci.

Există argumentul că și după anul 1946 au mai existat partide politice. Că monarhia încă nu fusese înlăturată. Sau că proprietatea privată încă exista. Așa este, dar toate mai aveau doar o existență formală. Rațiunea lor de a fi fusese amputată de rezultatul alterat al alegerilor. Momentul electoral 1946 a dat direcția și impulsul pentru ceea ce urma a fi terminat în 1947 și continuat din 1948 încolo. Alegerile din noiembrie 1946 sunt actul fondator al perioadei comuniste care a durat până în 1989.

În același timp, alegerile din 1946 sunt și rezultatul unui proces strâns, început probabil înainte de război și în mod sigur în afara granițelor României. Ele nu sunt un accident, paranteza deschisă la stânga a unui ocol istoric inutil, cum poate părea unora. Alegerile din 1946 sunt ca firul rupt al țesăturii: dacă tragi de el, rând cu rând se deșiră tot covorul. Nu le poți explica fără a ajunge la momentul iulie 1945 de la Potsdam când Truman și Churchill s-au înțeles cu Stalin asupra zonelor din care acesta din urmă să își colecteze despăgubirile de război. Înțelegerea aceasta însă nu venea din senin; fusese conturată în februarie la Ialta, unde se stabilise și suma totală a reparațiilor convenite Moscovei. Dar consensul aliat de la Ialta se baza la rândul lui pe înțelegerile de la Teheran, din decembrie 1943, când Stalin i-a expus lui Roosevelt limitele expansiunii sovietice în estul Europei. Asta după ce Stalin, încă din decembrie 1941, când Panzerule naziste erau la porțile Moscovei, le spunea britanicilor că după război URSS nu va renunța la granițele din tratatul Ribbentrop-Molotov, adică la țările baltice, Basarabia și nordul Bucovinei. Și așa ajungem la sferele de influență pe care și le-au delimitat sovieticii și naționaliștii. Și la forma lor de debut manifestată prin ideea hitleristă a „spațiului vital”, acceptată de occidentali drept concept de lucru la München, în septembrie 1938. Premișele care au dus la deznodământul alegerilor din noiembrie 1946 ajung – iată – în plină Europă interbelică.

În cele ce urmează va fi vorba mai degrabă de o fotografie mai mult sau mai puțin clară a momentului 1946, decât de evidențierea șirului de evenimente de până la alegeri. Este o expunere mai degrabă descriptivă decât explicativă. Mai mult, din fundalul fotografiei, Ianus zâmbește enigmatic. El știe cât de puțini sunt fotografiile care-i pot surprinde ambele fețe.

EUROPA VOTEAZĂ

Spre sfârșitul lui 1945 și în 1946, Europa a fost traversată de un val al consultărilor electorale care s-au vrut a fi expresia și borna unei despărțiri clare de trecutul recent, violent și traumatizant. „Rezolvarea prin mijloace democratice a presantelor probleme politice și economice” și „asigurarea dreptului tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ în care doresc să trăiască” făceau parte din noul plan al aliaților victorioși pentru „Europa eliberată”¹ sau mai exact pe cale de a se elibera. Numai că înțelesul democrației pentru sovietici era cu totul altul decât pentru occidentali. Democrația sovietică era intens ideologizată în termenii apocalipsei comuniste; ea nu se construia, ci se pogora spre iluminarea popoarelor. Ceea ce justifica, în ochii sovieticilor de la acea vreme, asistența nesolicitată care trebuia dată zonei căzute sub influența lor prin înaintarea Armatei Roșii către centrul Europei. Nu s-a mai pus problema exportului de revoluție socialistă, ca în timpul Primului Război Mondial. În locul revoluției, alegerile urmau să marcheze, pentru sovietici, faptul că popoarele și-au găsit eliberarea. Moscova nu viza doar scopul practic, occidental, al „vindecării rănilor războiului”, ci și pe acela ideologic al lărgirii bazinului bolșevic european². Urma să se vadă ulterior dacă lărgirea avea să ducă sau nu la schimbarea doctrinei staliniste interbelice a „socialismului într-o singură țară”³. Dar, pentru moment, cu un cordon de teritorii tampon, încorporate în URSS sau satelizate, construcția socialismului era pentru

sovietici mai în siguranță ca niciodată în fața pericolelor venite dinspre vestul Europei.

Rolul revoluționar al alegerilor nu a fost probabil perceput de sovietici de la început. „Prima rundă de alegeri libere și semilibere s-a dovedit catastrofală pentru comuniști, în cea mai mare parte a regiunii”, pentru ca mai apoi tactica aplicată de partidele comuniste să devină „mult mai dură”, observă Anne Applebaum într-o lucrare despre intervenția sovietică în Europa de est după 1945⁴. Pe măsură ce la Kremlin importanța strategică dar și ideologică a alegerilor sporea, se face simțită și mai mult duritatea acestei intervenții. Astfel că nu degeaba, atunci când este vorba de alegerile de după război din țările intrate pe orbita influenței sovietice, România și Polonia sunt puse pe același palier. Sunt alegerile din perioada aspră, târzie, în care sovieticii au avut ca miză eliminarea opoziției politice, condiție pentru ei a garantării succesului revoluției.

Din acest punct de vedere, avem acumulate deja elemente pentru o tipologie a alegerilor postbelice din Europa. Se disting trei categorii. În prima sunt statele balcanice, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Albania, țări în care alegerile au purtat amprenta tiparului sovietic al Fronturilor Naționale/ Populare/ Patriotice. Scrutiniul organizat de un „front” era modalitatea sovieticilor de traducere a înțelesului alegerilor de tip occidental, cu care URSS-ul nu se întâlnește niciodată. Nu exista o experiență sovietică directă, instituțională, a alegerilor de tip occidental, ci doar, eventual, experiența personală a cominterniștilor care sau implicat în unele alegeri interbelice din țările europene⁵. Astfel că, încercând să adapteze la nivelul lor conceptual noțiunile de concurență și pluralism politic, sovieticii optează pentru formula frontului, un simulacru de concurență politică, limitată, controlată, care în ochii lor avea și calitatea

majoră de a mima cerințele unei democrații pluraliste. Pentru că, „indiferent de ce au avut în vedere Stalin și susținătorii săi în 1945 pentru «regimurile prietenoase» din regiune, cu siguranță ideea «democrațiilor multipartinice», în orice sens inteligibil al cuvântului, nici nu s-a pus în discuție”, după cum notează Tony Judt⁶. Frontul intra în procesul de alcătuire a „regimurilor-replică din vecinătate” – expresia îi aparține politologului Kenneth Jowitt – pentru că precede și succede alegerilor. Frontul este invariant la alegeri și de aceea garantează poziția hegemonică, de arbitru ascuns, a partidului comunist. Acesta modelează și conduce frontul de la fondare și până la guvernare, precum la revoluție au făcut-o bolșevicii pentru *soviete*⁷. Formula frontului este atât de adânc înrădăcinată în mentalul comunist al consultărilor prin vot, încât ea era propusă și în 1990 de către primul președinte postcomunist al României, atunci când s-a pus problema alegerilor din această țară⁸.

În cazul statelor din categoria menționată – Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Albania –, organizarea alegerilor de tip „front” a fost facilitată de poziția dominantă spre sfârșitul războiului a comuniștilor locali. În Iugoslavia și Albania, comuniștii au ajuns singura forță militară supraviețuitoare a rezistenței antinaziste și antifasciste. Ei devin după alegeri și singura forță politică. Opoziția este deja aproape nulă, prin jocul evenimentelor anterioare și al defrișărilor politice de dinainte de alegeri. În schimb în Grecia, deși existau toate premisele pentru „scenariul victorios al strategiei frontului național”, ceea ce a lipsit a fost „unda verde de la Moscova”⁹. Grecia este dovada că nu doar rațiunile ideologice au intrat în calculele postbelice ale sovieticilor, ci și elemente de strategie de tip colonial. După cum pentru occidentali a fost primul semn că în definitiv există un limbaj comun de discuție cu Stalin și în general cu URSS-ul. În sfârșit,

în cadrul grupului balcanic, Bulgaria are o poziție aparte prin faptul că, pe lângă o mișcare comunistă interbelică, existau și alte curente politice bulgare semnificative. Astfel, în Bulgaria, pe lângă alegerile de tip „front”, a mai fost nevoie și de alegeri de consolidare, organizate un an mai târziu sub forma unui scrutin pentru Adunarea Constituantă.

În Iugoslavia, liderul comunist Josip Broz Tito a câștigat adevăratele alegeri atunci când și-a putut clama rolul de lider al mișcării de partizani antinaziști în dauna lui Draža Mihailović¹⁰. Ce a urmat, a fost o simplă formalitate, recunoscută și de Frontul Popular iugoslav, care a candidat în alegerile parlamentare din 11 noiembrie 1945 sub sloganul onest „Confirmați-ne victoria!”. Simplificând analiza în mozaicul etnic iugoslav, este de menționat că majoritatea partidelor iugoslave s-au înscris în Front, pe dinafară rămânând opoziția regalistă, care a refuzat să participe la alegeri. Cu toate acestea, premierul Tito le-a rezervat și lor o urnă în care alegătorii să pună voturi, dacă îi doreau. Nu s-a întâmplat; Frontul a luat 90,48% din voturi iar opoziția restul, însă fără a i se repartiza vreun mandat din cele 354 ale Adunării Naționale¹¹. A fost mai degrabă vorba de „un plebiscit popular pentru consacrarea unei puteri revoluționare”, după expresia istoricului Virgiliu Țărău¹².

Situația din Albania a fost foarte asemănătoare. Este și explicabil, mișcarea de partizani comuniști albanezi fiind consiliată, prin delegare de la Moscova, de către specialiștii iugoslavi. Adversarii preliminari eliminați de mișcarea secretarului general al partidului comunist albanez Enver Hodja, devenit premier, au fost partizanii din *Balli Kombetar*, care în timpul războiului au luat o serie de decizii neconvingătoare, atât pe plan intern, cât și extern¹³. Formula albaneză de Front a fost una dintre cele mai apropiate de un model sovietic ideal: Frontul

este candidatul unic; Frontul este organizat și condus de partidul comunist; orice alt partid care dorește să candideze trebuie să se înscrie în Front; dacă nu îți convine, poți candida în afara Frontului, dar individual (nu ca partid, cu liste, ci independent). Alegerile pentru cele 82 de locuri în Adunarea Constituantă au avut loc pe 2 decembrie 1945. Toate au fost adjudecate de Front, care a luat 93,7% din voturi¹⁴. Atât în Albania, cât și în Iugoslavia, scrutinul s-a desfășurat pașnic și a fost catalogat de observatorii occidentali drept corect. Rezultatele comuniștilor au fost excelente chiar dacă Armata Roșie nu era prezentă. Au depășit chiar și calculele hârtiei, care, în trocul propus de Churchill lui Stalin, la Moscova, în octombrie 1944, dădeau pentru Iugoslavia 50% influență sovietică și 50% influență britanică.

Teoreticianul „frontului” de tip sovietic a fost bulgarul Gheorghî Dimitrov. În iulie 1941, în calitate de șef al Cominternului, acesta transmitea partidelor comuniste din Europa Directiva 15, o versiune nouă a teoriei Frontului Popular din perioada interbelică, ce prevedea „crearea fronturilor naționale, pe baza alianței dintre comuniști și reprezentanții micii burghezii, ai intelectualilor, ai muncitorilor și țăranilor – în care coordonarea să aparțină primilor; evitarea așezării la baza activității acestora a *luptei de clasă* și accentuarea opțiunilor naționaliste; elaborarea unui program moderat de reforme social-economice, care să răspundă năzuințelor celor mai mulți cetățeni; respectarea formală a instituțiilor democrației burgheze, parlamente, partide politice etc. și negarea intenției de a instaura dictatura proletariatului; nu în ultimul rând, promisiunea unei guvernări efective în favoarea poporului”¹⁵. Cu exact acest program, sau eventual adaptat minimal prin accentuarea retoricii epurării colaboraționiștilor pronaziști, comuniștii au încercat să introducă frontul și în alegerile de după

război din țări precum Ungaria, Polonia sau România. Cum mișcarea comunistă bulgară nu era la fel de slabă precum cea de la nordul Dunării de exemplu, Frontul Patriotic bulgar este creat în septembrie 1943. Sub coordonarea lui Dimitrov de la Moscova, comuniștii intră în alianță cu aripa stângă a Uniunii Agrare, cu mișcarea politică Zveno a militarilor și cu Partidul Muncitoresc Social-Democrat. Un an mai târziu, pe fondul apropierii Armatei Roșii, Frontul preia puterea printr-o lovitură de stat și apoi organizează și câștigă cu 88,1% alegerile din 18 noiembrie 1945. Comuniștii obțin posturile guvernamentale cheie de la justiție și interne pe care, în circumstanțe politice similare, le-au vizat în multe țări est-europene (printre care România, Finlanda, Ungaria). Din aceste poziții de forță, ei declanșează acțiuni de intimidare politică devenite emblematice pentru zona de influență sovietică și replicate în curând și în Ungaria, Polonia sau România. Astfel că următoarele alegeri din Bulgaria, din 27 octombrie 1946, de consacrare a poziției dominante a comuniștilor, se vor desfășura într-o atmosferă de teroare specifică ultimei perioade a scrutinurilor est-europene. Lăsată să candideze separat de Front ca și „opozitie tolerată”, Uniunea Agrară subzistă până ce Senatul Statelor Unite ratifică tratatul de pace și recunoaște suveranitatea Bulgariei; a doua zi, liderul opoziției, agrarianul Nikola Petkov, este arestat și ulterior executat, în septembrie 1947¹⁶.

Dintre țările balcanice, Grecia a organizat alegerile cel mai târziu. Aici mișcarea de rezistență a cunoscut o dispersare accentuată, nu doar din motive politice ci și din cauza condițiilor geografice specifice. În cele din urmă, cel mai bine s-a organizat Frontul de Eliberare Națională (EAM – *Ethniko Apeleftherotiko Metopo*) condus de comuniști, care a adoptat un model de tip front național recomandat de Dimitrov în 1941. EAM domină zona rurală

începând cu vara lui 1944, după retragerea armatelor de ocupație, și se extinde în toamnă și în orașe, cu excepția marilor centre Atena și Salonic. Este momentul în care comuniștii din EAM au la dispoziție „pârghiile pentru a se așeza într-o poziție dominantă în Grecia”¹⁷, dar este și perioada perfectării înțelegerii Churchill-Stalin, prin care Grecia revine sferei de influență britanice. Armata Roșie se oprește în septembrie 1944 la granița dintre Bulgaria și Grecia. În urma temporizării impuse de Moscova, comuniștii greci bat pasul pe loc, în vreme ce britanicii se consolidează. De remarcat că intervenția britanicilor împotriva comuniștilor din decembrie 1944 coincide temporal cu declanșarea ofensivei politice a comuniștilor de la București în vederea preluării puterii. La mijlocul lui ianuarie 1945, Ana Pauker și Gheorghe Gheorghiu-Dej s-au întâlnit la Moscova cu Stalin. Ulterior, presiunile asupra cabinetului Rădescu de la București au crescut până la instaurarea guvernului pro-sovietic al lui Petru Groza. Procesul păstrează o corespondență semnificativă cu cel de la Atena, sugerând astfel o aplicare în teren a acordului de procentaj dintre Churchill și Stalin: sovieticii preiau România iar britanicii, Grecia, unde este instituit un guvern de uniune națională condus de fostul premier în exil la Londra, Georgios Papandreu, fondatorul dinastiei politice grecești cu același nume. Cabinetul Papandreu girează o prigoană în sens contrar celor din Bulgaria, Ungaria, România sau Polonia, victimele epurărilor și represaliilor guvernamentale fiind de această dată comuniștii autohtoni, care deveniseră adevărata amenințare la adresa stabilității din zona Mării Egee și din sudul Balcanilor¹⁸. În anul care urmează, forțele paramilitare comuniste sunt dezarmate parțial, cu forța sau prin acord. Așa încât, la alegerile din 31 martie 1946, abandonați de sovietici, comuniștii greci iau decizia de a nu participa. Vin la vot sub 50% din alegători, iar forțele